

בס"ד

למה אוכלים סופגניות ולביבות בחנוכה?

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד .

החיבור הראשון הופיע במסגרת

'מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד –סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש –כרך ראשון על חומש בראשית

להזמנה:

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

למה אוכלים סופגניות ולביבות בחנוכה? הרב יהודה שורפין

אחד מסמלי חג החנוכה הוא הסופגנייה החמה והמתוקה, כשלצדה מככבת גם הלביבה העשויה גבינה, או תפוחי-אדמה (זו המוכרת במטבח האשכנזי בתור "לאטקע").

גם הסופגנייה וגם הלביבה מטוגנות בשמן עמוק, מה שהופך אותן למאכלים רוויי שמן, וזו בדיוק הסיבה שבגללן נבחרו לשמש כמאכלי החג שנקבע לזכר הנס הפלאי של פך השמן הטהור שהבעיר את נרות המקדש במשך שמונה ימים במקום יום אחד בלבד¹.

סופגניות, לביבות וצפיחיות-בדבש

מנהג אכילת סופגניות בחנוכה הוא מנהג עתיק ביותר. בספר המוסר "אבן בוחן" שכתב רבי קלונימוס בן קלונימוס מפרובנס (דרום צרפת) בשנת ה'פ"ג (1323), אנו מוצאים תיאור חי ומליצי ממסיבות החנוכה שהיו נהוגים בזמנו:

"ובחודש התשיעי, כסלו / קול המון שלו. לכבוד מתתיה בן יוחנן, לא לגנאי / ולכבוד בן חשמונאי יאספו הנשים החשובות / בקיאות לעשות הבקריה וללַבב הלביבות

עגלות גדולות בהקף המרחשת / ומראהן טוב ייני וארגמני כמראה הקשת. יאפו את הבצק ומינים יעשו מטעמים מהעיסה / חבוץ קדרה וכן דייסא ועל הכל יקחו סולת חיטין / ויעשו ממנו הסופגנין והאסקריטין. והשתיה כדת בשמחות וגיל על כל כוס וכוס / להעביר רעת ניקנור ובגריס וצרת אנטיוכוס².

בין המאכלים המופיעים כאן ניתן למצוא לביבות, סופגנין, תבשילי גבינה ("חבוץ קדרה"), דייסא וצפחיות-דבש ("אסקריטין").

דרך אגב, אם תהיתם מיהם ניקנור ובגריס שאת הניצחון הניסי עליהם חוגגים כאן "בשמחות וגיל על כל כוס וכוס", כדאי לדעת שאלו הם שני שריו הבכירים של אנטיוכוס, המלך הסלאוקי הרשע, שעמדו בראש הצבא ששלח לארץ ישראל כדי לדכא את המרד החשמונאי. לאחר שניקנור נהרג בידי יוחנן בן מתתיהו, שלח אנטיוכוס את בגריס שימלא את מקומו, עד שהמכבים חיסלו גם אותו³.

למעשה, יש בידינו התייחסות מוקדמת אף יותר על אכילת סופגניות וצפחיות-בדבש בחנוכה, הפעם אצל יהודי ספרד, במאה ה-11.

רבי מיימון הדיין מקורדובה, אביו של הרמב"ם, חיבר פירוש לתפילות בערבית-יהודית שככל הנראה רק קטעים ממנו שרדו, בכתב-יד, עד לימינו. הציטוט הבא הוא קטע שהועתק מחיבור זה, בתרגום לעברית, לפני מאות שנים⁴ ובו מתייחס רבי מיימון בחרדת-קודש למנהג אכילת הסופגניות בחנוכה (כמו גם ליתר מנהגי החגים היהודיים) תוך שהוא מציין שזהו "מנהג הקדמונים":

"אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם הנס (של חנוכה) שעשה השם יתברך עמנו באותם הימים. ופֶשֶׁט המנהג לעשות סופגנין, בערבי: "אַלְסֶפִּינֶג", והם הצפחיות בדבש, ובתרגום [לארמית]: "האיסקריטין", והוא מנהג הקדמונים, שהם קלויים בשמן – זכר לברכתו..."⁵.

אם כן, איננו יודעים להצביע בוודאות מתי התחיל מנהג אכילת מאכלים שמנוניים ומטוגנים בחנוכה, ובראשם הסופגנייה והלביבה, אך אין ספק שמדובר במנהג קדום שממשיך להתקיים בשמחה בקרב קהילות ישראל עד לימינו.

ערב לביבות

אצל אדמו"רי חב"ד ה**לביבות** של חנוכה קיבלו כבוד מיוחד ועל שמם נקראה מסיבת החנוכה המשפחתית, שנקראה ביידיש "לאַטקעס אָװענָט" - בעברית: "ערב לביבות"; מעניינת במיוחד היא העובדה שבסעודה היו מספרים סיפורים מסורתיים, קבועים, שאותם היו מספרים בכל שנה מחדש⁶.

סמל הניצחון

נס פך השמן, שלזכרו אנו מדליקים את נרות החנוכה וגם אוכלים סופגניות, היה רגע השיא בניצחון הפלאי ורצוף הנסים של עם ישראל על היוונים.

לא לחינם דווקא הרגע הזה הפך לסמל הניצחון במלחמה.

מטרתם של היוונים הייתה להשכיח את התורה מעם ישראל. ואולם, לא העיסוק האינטלקטואלי בתורה הפריע ליוונים; נהפוך הוא, כחלק מהתרבות ההלניסטית שוחרת המדע היוונים ראו בתורה היהודית הגות פילוסופית ומוסרית חשובה שראוי להגות בה.

הדבר שאותו לא יכלו היוונים לסבול הייתה ההתייחסות אל התורה כחכמה א-לוקית שמרוממת מהטבע ומהבריאה ויחד עם זאת גם משמשת מזון רוחני חיוני לנשמה היהודית ומכתיבה את אורח החיים היהודיים. המחויבות של היהודים לתורה, הקשר הרוחני העל-טבעי והעל-רציונלי בין היהודים לתורה, אלו הדברים שחרו ליוונים ואותם הם ניסו, בכל הכוח, לנתק. בזכות הנסים שנעשו לאבותינו הם נחלו כישלון חרוץ.

הניצחון הרעיוני הזה מתבטא היטב בתכונותיו של השמן: מצד אחד, השמן צף על גבי נוזלים אחרים, אך מצד שני הוא מפעפע ומחלחל בכל דבר שבא איתו במגע; כך השמן הטהור סיפק משל מוחשי לתורה המקודשת, המרוממת, שהיוונים לא יכלו לגעת בה ולטמאה אך עם ישראל ימשיך לסוך בה את נשמתו, להאיר בה את חייו ולהיות מחויב לה בהתנהגותו.

השמן של התורה

בלא מעט מקומות בתנ"ך ישנן התייחסויות אל התורה עצמה באמצעות דימויים שונים. בין הדימויים שבהם משתמשים הנביאים לתאר את התורה ניתן למצוא לחם, מים, יין וגם שמן⁷. כל אחד מהדימויים הללו מבטא תכונות מסוימות המשותפות לכל חלקי התורה, אך כל אחד מהם גם מייצג באופן מיוחד חלק אחר של התורה:

הלחם, וגם המים, מייצגים את החלקים המעשיים והגלויים של התורה: המצוות וההלכות – בדומה ללחם והמים הגשמיים שתפקידם להרוות ולהשביע ובלעדיהם לא ניתן לחיות; לעומתם, היין והשמן מתייחסים לרבדים הנסתרים של התורה, "רזי התורה", תורת הסוד והקבלה – כמו היין והשמן הגשמיים שמספקים לאכילה והשתייה ערך מוסף של טעם, ריח והנאה.

מבין שני הדימויים של תורת הסוד – היין והשמן – השמן מייצג את "רזי הרזים של התורה", הסוד הנשגב ביותר, הסוד שבתוך הסוד; זוהי "פנימיות התורה", שהתגלתה בתורת החסידות, העוסקת בסודות הא-לוקיים הנשגבים ביותר אבל חודרת לכל תחומי החיים ומעניקה משמעות וחיות קדושה לכל רגע ומעשה בחייו של היהודי. כמו השמן, שצף גם מעל היין אבל מפעפע וחודר בכל דבר.

אז בד בבד עם הנצחת הסיפור ההיסטורי של נס פך השמן, אכילת הסופגניות בחנוכה גם מזכירה לנו לדאוג לחלקה של הנשמה הא-לוקית שבתוכנו ולהזין גם

אותה ב"מאכלי שמן" רוחניים – להגביר את העיסוק בפנימיות התורה, ובכך לממש את הניצחון הרעיוני של המכבים על היוונים⁸.

הערות שוליים

1.

טעם נוסף לאכילת סופגניות בחנוכה הוא כדי לשבוע ממאכל שברכתו "מזונות" שהברכה האחרונה עליו היא ברכת "מעין שלוש" שבה מזכירים ומבקשים באופן מפורש את המזבח של בית המקדש. זאת משום שכאשר הצליחו המכבים לטהר את המקדש מטומאת היוונים, נותר המזבח בטומאתו והם נאלצו לפרק ולשבור את המזבח ולבנות מזבח חדש במקומו. את אבני המזבח הישן קברו במקום מיוחד שהוקצה להם בבית המקדש. ראו הליכות שלמה (הרב שלמה זלמן אוירבאך), חלק ב, עמ' 319.

2.

אבן בוחן, דפוס ויניציאה שנת ש"ו.

3.

ראו במגילת אנטיוכוס.

4.

על ידי רבי דוד הסבעוני.

5.

ראו בספר שריד ופליט לר' יעקב משה טולידאנו, סימן ב.

6.

לוח היום-יום, כח כסלו – ד חנוכה.

7.

ראו, לדוגמה: שיר השירים רבה, פרשה א, ג; בראשית רבה, פרשה ע, ה.

8.

ראו באגרות קודש, כרך כ, עמוד 90.